

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-726.3:728.82(497.4)Tuštanj pri Moravčah

Prejeto: 23. 5. 2009

Matjaž Ambrožičdoc., dr. zgod. znanosti, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Poljanska c. 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: matjaz.ambrozic1@guest.arnes.si

Hišni kaplani – sacelani – v graščini Tuštanj in Lichtenbergovi beneficiati na Vrhopoljah pri Moravčah

IZVLEČEK

Posamezni graščaki so v preteklih časih pri svojih zasebnih kapelah vzdrževali hišne duhovnike. Deloma so jih potrebovali za vzgojo in poučevanje svojih otrok (t. i. *praeceptores*), večinoma pa za opravljanje hišne božje službe, torej za maševanje in opravljanje molitev (t. i. *sacelani*). Vsega skupaj je bilo v letih 1703–1819 na Tuštanju vsaj 11 sacelanov. S tuštansko graščino je bil v preteklosti tesno povezan tudi kuratni beneficij pri cerkvi sv. Petra in Pavla na Vrhopoljah pri Moravčah. Ustanovil ga je Karl grof Lichtenberg 30. aprila 1780. Vrhopoljski beneficiat je poleg ostalega moral opraviti kar 41 ekskurzov na podružničnih cerkvah pri Sv. Trojici, Sv. Križu in na Vrhopoljah. Na Vrhopolje so običajno prihajali službovat nekdanji moravški (drugi) kaplani, z Vrhopolj pa so praviloma napredovali v župnike. Vsega skupaj je bilo 14. Po 2. svetovni vojni vrhopoljski ekspoziti in župniki niso bili več pod patronatom tuštanske graščine.

KLJUČNE BESEDE

Tuštanj, Vrhopolje pri Moravčah, sacelani, beneficij, Lichtenbergov beneficij

ABSTRACT

HOUSE CURATES – SACELANI – AT THE TUŠTANJ MANOR AND LICHTENBERG'S PREBENDARIES AT VRHPOLJE NEAR MORAVČE

Individual lords of the manor kept in the past times house priests at their private chapels. Partly they needed them for the education and upbringing of their children (the so-called *praeceptores*), and mainly for performing house service, that is mass and prayer (so-called *sacelani*). Altogether there were in the years 1703–1819 at least eleven sacelans at Tuštanj. Tightly linked with the Tuštanj manor in the past was the curate prebendary at the church of Sv. Peter and Paul in Vrhopolje near Moravče. It was founded by Karl earl Lichtenberg on April 30th 1780. The Vrhopolje prebendary had to among other perform as many as 41 excursions at succursal churches at Sv. Trojica, Sv. Križ, and at Vrhopolje. Usually coming to serve at Vrhopolje were former curates (second) at Moravče, and from Vrhopolje they were promoted as a rule to priests. There were 14 altogether. After World War II, the Vrhopolje expositors and priests were no longer under the patronage of the Tuštanj manor.

KEY WORDS

Tuštanj, Vrhopolje near Moravče, sacelani, prebendary, Lichtenberg's benefice

Graščina Tuštanj pri Moravčah je bila zgrajena leta 1490, kot pove napis na kamniti plošči z grbi nad vhodnim portalom. V letih 1667–1800 so bili njeni lastniki grofje Lichtenbergi. Stavbo je v letih 1667–1671 popolnoma prezidal Franc Bernard grof Lichtenberg. Po letu 1854 je graščina prešla v roke družine Pirnat.¹

Leta 1671 so grofje Lichtenbergi na dvorišču postavili kapelo sv. Janeza Nepomuka² in na ta način ustvarili prvi pogoj za lastne hišne grajske kaplane – sacelane.³ Drugi pogoj je bil seveda beneficij – materialna oziroma denarna osnova za plačilo sacelana. Za njegovo izpolnitev je bilo na Tuštanju potrebno počakati še nekaj desetletij.

Posamezni graščaki so v preteklih časih pri svojih zasebnih kapelah vzdrževali hišne duhovnike. Deloma so jih potrebovali za vzgojo in poučevanje svojih otrok (t. i. praeceptores), večinoma pa seveda za opravljanje hišne božje službe, torej za maševanje (zlasti obletnic za pokojne člane družine) in opravljanje molitev (t. i. sacelani). Delokrog takega duhovnika je bil ozko omejen na graščakovo družino in služinčad, včasih pa je tudi pomagal v župniji, če ga je seveda za to zaprosil župnik. V preteklosti srečamo širom naše dežele dokaj številne graščinske duhovnike – sacelane, zato tuštanjski v obravnavanem obdobju niso bili nobene izjeme. Od 718-ih duhovnikov, kolikor jih v ljubljanski nadškofiji leta 1788 našteva *Šematizem*, je bilo sacelanov 33 oziroma 4,6%.

Cerkvenopravno je tuštanjska zasebna kapela spadala pod okrilje moravške župnije.

Tuštanjski sacelani

Martin Kikisa je bil sacelan grofa Ferdinanda Lichtenberga. Februarja 1703 je omenjen med krstitelji v Moravčah.⁴ Več o njem ni znanega.

Jožef Fröhlich je bil sacelan od maja 1728 do leta 1733.⁵ Doma je bil iz Braslovč, kjer se je rodil leta 1688. Mašniško posvečenje je prejel 13. avgusta 1713 na naslov gospostva Dob pri Mirni (Wazenberga). Maja in junija 1716 je bil kaplan na Blokah. V Spodnjem Tuhinju je kaplanoval v letih 1718–1724. Smledniški kaplan je bil od maja 1724 do leta 1727. Nato je prišel v Preddvor, kjer je bil 15. septembra 1727 posvarjen zaradi nezglednega življenja, zato je odšel na Štajersko. Od tam je prišel za kurata k Sv. Frančišku Ksaveriju v Moravče, kjer je 8. maja

1728 pristopil k mengeški bratovščini sv. Mihaela.⁶ Še istega meseca je prispel v tuštanjsko graščino. Prav tako je istega leta postal beneficiat sv. Ahacija v ljubljanski stolnici z letno plačo 60 R (renskih goldinarjev). Po letu 1733 je verjetno služboval v Ljubljani. Pri vizitaciji leta 1744 je izjavil, da je minorit France Urh v Šiški ujel kačo in pojedel njeno srce. Umrli je 11. decembra 1748 in bil pokopan pri Sv. Petru v kripti sredi cerkve.⁷

Janez Adam Laubinger naj bi bil sacelan v letih 1738–1740,⁸ hkrati pa je bil kurat na Vrhopoljah. Več o njem ni znanega.

Andrej Stekar je bil sacelan že maja 1741 in še leta 1744.⁹ S Tuštanja je odšel za sacelana v smledniško graščino, nato v graščino Rocen (Ruzing) v Tacnu pod Šmarno goro (1751–1755).¹⁰ Umrli je v starosti 60 let kot sacelan na Brdu pri Lukovici, kjer je bil pokopan v kripti tamkajšnje župnijske cerkve 21. maja 1759.¹¹

Janez Krstnik Ruteli naj bi bil sacelan ok. leta 1750.¹² Več o njem ni znanega.

Jakob Nebois st. je bil tuštanjski sacelan od aprila 1766 do sv. Mihaela (29. september) 1768, ko je odšel za duhovnika pomočnika na Jesenice.¹³ Rodil se je 4. julija 1738 na Jesenicah, mašniško posvečenje pa je prejel v Ljubljani 28. maja 1763 na naslov belopeških podložnikov.¹⁴ Najprej je služboval v moravški graščini, potem je bil v letih 1768–1770 kaplan na Jesenicah, nato kaplan v Radovljici od sv. Jurija (24. april) 1770 do sv. Jurija 1778. Nato je bil vikar in beneficiat na Rodinah¹⁵ v letih 1778–1783, kjer je pripravil materialne pogoje za ustanovitev samostojne dušnopastirske postojanke.¹⁶ Ker se je vikar Nebois že imenoval beneficiat, je moral na Rodinah tudi stalno stanovati. S tem je soglašalo tudi pripovedovanje starih Rodincev, da je bilo mežnariji (rojstna hiša pisatelja Janeza Jalna) prizidano posebno stanovanje za ra-

⁶ Duhovniška bratovščina sv. Mihaela v Mengšu, stolp. 428.

⁷ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju; fasc. 379, Franc Pokorn, Smlednik, B. Kaplani.

⁸ Stražar, *Moravska dolina*, str. 271.

⁹ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

¹⁰ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 379, Franc Pokorn, Smlednik, Graščinski duhovniki v Smledniku.

¹¹ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Brdo, C. Sacelani, a.) V brdski graščini.

¹² Stražar, *Moravska dolina*, str. 271.

¹³ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

¹⁴ NŠAL/ŠAL, ZA Breznica, Frančišek Pokorn, *Seznam rodinskih kuratov*.

¹⁵ Rodine so bile v srednjem veku sedež obsežne prazupnije za področje zgornje Gorenjske – porečje obeh Sav. Rodinska prazupnija sv. Klemenca je bila ustanovljena koncem 10. stoletja, v drugi polovici 13. stoletja pa je bil njen sedež prenesen v Radovljico. Od leta 1601 je bil na Rodinah neke vrste vikariat v okviru radovljiške župnije, ki so ga upravljali kaplani vikarji.

¹⁶ Prim. Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 259; NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 407, Viktor Kragl, Duhovniki ljubljanske škofije, umrli od l. 1788 do incl. 1841.

¹ Stražar, *Moravska dolina*, str. 121–123; gl. tudi članek Lidije Slana (Lichtenbergi na Tuštanju) v pričujoči številki Kronike.

² Prav tam, str. 273.

³ Lat. sacellanus – kaplan; od sacellum; kar pomeni majhno kapelo oziroma majhno svetišče – tempeljček.

⁴ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

⁵ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

dovljiškega gospoda, ki je opravljal službo božjo na Rodinah. Tega prostora danes ni več, pred požarom pa je bilo tam gospodarsko poslopje. Nebois je užival tudi zemljišča, kar je razvidno iz takratnih posestnih listov. Glavnice za ustanovitev stalne duhovniške službe na Rodinah je bilo pod njim nabrane 3260 goldinarjev.¹⁷ Ustanovila se je leta 1783, ko je prišel na Rodine za samostojnega vikarja radovljiški kaplan Franc Salezij Christian, ki je leta 1785 dosegel povzdignjenje vikariata v samostojno župnijo.¹⁸

V letih 1784–1790 je bil Nebois mestni vikar v Radovljici, saj so bili v tistem času ljubljanski proști še vedno tudi radovljiški župniki.¹⁹ Pot ga je nato vodila v Stari trg pri Ložu, kjer je bil župnik. Umril je za vročico 27. junija 1796.²⁰

O Neboisu so njegovi predstojniki zapisali naslednje: "Bil je bistroumen in krepak mož ter poseben govornik. Svoje bogoslovne nauke je dovršil v Ljubljani, kjer je l. 1784 napravil tudi župnijski izpit. Služboval je izprva brez beneficija in dolžnosti v Moravčah, kjer je imel s pokojnim župnikom "de Wert"²¹ hude prepire. Potem je bil subsidiar [duhovnik pomočnik] na Jesenicah, kaplan v Radovljici, beneficiat na Rodinah in zdaj mestni vikar [v Radovljici, op. M. A.], kjer ima obilo posla. Župnikoval je pozneje v [Starem trgu pri, op. M. A.] Ložu, kjer je izvrševal tudi dekanatske posle, ter ondi tudi umrl dne 27. junija 1796. Pečal se je tudi s čebelarstvom, občeval rad z graščinskimi, živel je bolj posvetno in vendar so ga ljudje imeli radi. Možje rad gospodoval, bil nasprotnik ustanavljanju novih župnij, a prijatelj dela v svojem poklicu ni bil. Njegova služba mu je nesla 500 goldinarjev, pa se je vedno pritoževal nad nezadostno kongruo [duhovnikovih dohodki – letna plača] in je zato prosil proč."²²

Francišek Serafinski Bregar [Wreger] je bil sacelan od leta 1764 do sv. Uršule (21. oktober) 1778, ko je postal prvi Lichtenbergov beneficiat na Vrhpoljah (1778–1781).²³ Rojen je bil leta 1734,

doma pa z Višnje Gore. V mašnika je bil posvečen leta 1759 na naslov gospostva Fedransberg. Bil je župnikov vikar v Dobrniču od sv. Jurija 1760 do sv. Jurija 1761,²⁴ nato tri leta hišni kaplan pri škofjeloških klarisah, dokler ni leta 1764 prišel v Moravče in takoj zatem v Tuštanj.²⁵ Po letu 1781 je do svoje smrti 18. oktobra 1791 živel kot valetudinarij (bolehen duhovnik) v Moravčah.²⁶

Predstojniki so o njem zapisali: "Dober govornik je in ima lepe zmožnosti, živi kot valetudinarij v župniji [Moravče, op. M. A.]. Svoje bogoslovne nauke je dovršil v Ljubljani. [...] Ljudje ga imajo radi, ker je goreč, pobožen in zgleden duhovnik spodbudnega vedenja."²⁷

Luka Smukovec naj bi bil sacelan po letu 1778, verjetno vse do leta 1788. Šematizem ga namreč istega leta že opisuje kot sacelana v radovljiški graščini z naslednjimi besedami: "Ekonom v radovljiškem gospostvu, Kropar, star 61 let, [rojen leta 1727, op. M. A.],²⁸ je bil na naslov kroparskih fužin v mašnika posvečen l. 1754. Mož je bil genialen, zgovoren, krepak, a pridigoval ni. Bogoslovne nauke je dovršil v Ljubljani, a služboval ni nikdar v dušnem pastirstvu. Bil je dober gospodar, živel je pošteno. Umril je nad 70 let star dne 29. junija 1798 kot sacelan v graščini."³⁰

Janez Bernardis je bil sacelan v letih 1794–1802. Rojen je bil leta 1758 v Gorici. V duhovnika je bil posvečen leta 1793, na Tuštanju pa je služboval kot hišni duhovnik in vzgojitelj.³¹ Več o njem ni znanega.

Francišek Ksav. Gerard je bil sacelan od 24. junija 1802 do leta 1819. Bil je Francoz, rojen leta 1752 v Holmarju v Alzaciji (škofija Bazel). Posvečen je bil okoli leta 1777. Do francoske revolucije je bil kanonik pri kolegiatni cerkvi Naše ljube Gospe v Elzaszabernu, potem pa od leta 1794 7 let vojni kurat pri korpusu Karl Rehan. Nato je prišel v Moravče.

Študije je dokončal na univerzi v Strassburgu. Za kanonika je bil imenovan 31. maja 1778. Bil je zgleden duhovnik. Ker ni znal slovenščine, ni bil uporaben za običajno dušno pastirstvo. Imel je dovoljenje za spovedovanje tistih, ki so znali francosko.³²

17 NŠAL/ŠAL, ŽA, *Spisi Breznica 1769–1889*, fasc. 26a, leto 1781, Fassion.

18 Leta 1821 je bil sedež župnije z Rodin prenesen na Breznico.

19 Tako je bilo do leta 1891, ko je Sveti sedež odločil, da radovljiški mestni vikar postane pravi župnik, ljubljanski prošt pa ostane patron župnije.

20 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 379, Franc Pokorn, Radovljica; fasc. 379, Franc Pokorn, Stari trg pri Ložu, A. Župniki.

21 Henrik Francišek Ferdinand baron Werth je bil rojen v ljubljanski stolni župniji 19. oktobra 1727. Subdiakon in diakonat je prejel leta 1750 v Ljubljani, mašniško posvečenje pa v Gorici. Najprej je župnikoval v Cömmeringu. Moravški župnik je bil od 29. marca 1761 do svoje smrti 23. septembra 1781. Obenem je bil tudi beneficiat beneficija Matere Božje v Drtiji. Od leta 1766 je bil član mengeške bratovščine sv. Mihaela. Bil je janzenističnega duha, saj je govoril zoper čaščenje Matere Božje in svetnikov. NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, A. Župniki.

22 Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 259.

23 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

24 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Dobrnič, B. Kaplani.

25 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

26 Umril je zaradi podagre – putike. NŠAL, *Matične knjige*, Moravče M 1784–1801, str. 103.

27 Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 71.

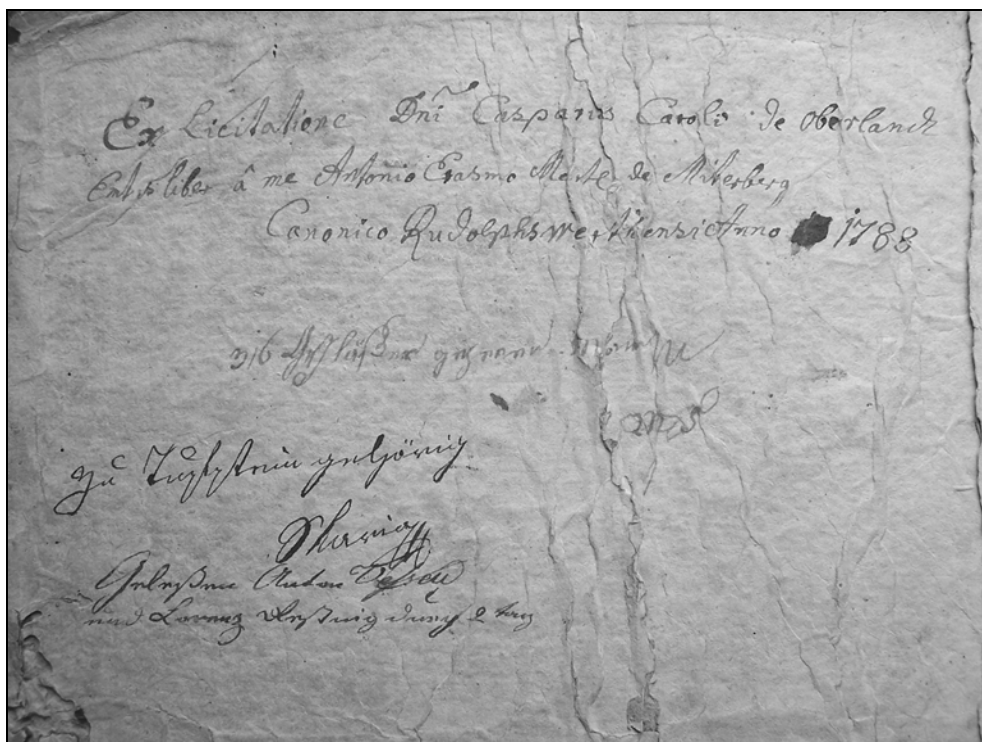
28 Stane Stražar navaja priimek Smukovič in letnico 1773, kar pa skorajda ni verjetno, čeprav je pogojno tudi možno ob predpostavki, da sta bila nekaj let v graščini dva duhovnika hkrati, tako kot se je to zgodilo v letih 1812–1815. Gl. Stražar, *Moravska dolina*, str. 271.

29 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 379, Franc Pokorn, Radovljica, C. Mestni kaplani.

30 Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 261.

31 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

32 NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

Notranja platnica Valvasorjeve Topografije Kranjske na Tuštanju s podpisom Antona Erazma Mertla (foto: Barbara Žabota).

Rad je krščeval. Ker po letu 1819 v moravških mrljskih knjigah ni zabeležena njegova smrt, sklepam, da se je odselil neznano kam, saj so mu na Tuštanju po vsej verjetnosti odpovedali sacelansko službo.

Anton Erazem Mertl je bil deficient (oboleli duhovnik) – sacelan v tuštanski graščini za časa sacelana Gerarda od leta 1812 do svoje smrti 13. avgusta 1815.

Rojen je bil leta 1740 v Novem mestu.³³ V Šematizmu iz leta 1788 je o njem zapisano: "Anton Erazem Mertl, Novomeščan, star 47 let, je bil v mašnika posvečen leta 1766 dne 22. februarja na naslov ribniškega gospostva grofa Cobenzel. Odkar je [novomeški, op. M. A.] kanonik, ne pridiguje več, je slabotnega zdravja in srednje zmožnosti. Moralko je dovršil v Gorici. Služboval ni nikjer v dušnem pastirstvu razen v Rudolfovem, odkar je leta 1770 dobil kanonikat. Ko je bil kapitel zatrt [leta 1796, op. M. A.], je kot kuratni beneficiat živel v Novi Štifti 10 let,³⁴ potem pa je živel v Moravčah v pokoju v tufsteinski graščini, kjer je umrl 11. avgusta 1815. Mož je bil

dober, pobožen, priljubljen duhovnik, le prijatelj udobnosti je bil, zato je bil tudi posvarjen."³⁵

Z letom 1819 preneha vrsta tuštanskih sacelanov. Vzrok za to verjetno tiči v dejstvu, da sin graščaka Ignaca Scarie, ki je umrl 22. novembra 1816,³⁶ ni bil dober gospodar in se je precej zadolžil.³⁷ Na Tuštanju so se odpovedali sacelanu, da bi kaj prihranili, vseeno pa so še naprej ohranili patronat nad vrhpoljskim beneficijem in ga obdržali do 2. svetovne vojne. Zdi se, da so bili v 19. stoletju prav zaradi tega vrhpoljski beneficiati občasno še vedno tudi tuštanski hišni učitelji.

Lichtenbergov kuratni beneficij na Vrhpoljah

S tuštansko graščino je bil v preteklosti tesno povezan tudi kuratni beneficij pri cerkvi sv. Petra in Pavla na Vrhpoljah pri Moravčah,³⁸ ki je stala že pred letom 1526.³⁹ Ustanovil ga je Karl grof

³³ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, e.) Različni duhovniki in penzionisti. Mertl je bil sorodnik takratnih tuštanskih graščakov – tašča graščaka Ignaca Scarie, Marija Jožefa Widmayer, je bila namreč rojena Mertl, Anton Erazem Mertl pa je bil njen brat. Družina Mertl se včasih omenja tudi s plemiškim predikatom "Mitterberg" (Mertl von Mitterberg).

³⁴ Pravilno 1796–1812.

³⁵ Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 159.

³⁶ NŠAL, *Matične knjige*, Moravče M 1802–1829, str. 120.

³⁷ Stražar, *Moravska dolina*, str. 122–123.

³⁸ Iz breva Benedikta XIII., ki je podelil dovoljenje za maševanje, izvemo, da je 23. decembra 1728 še stala kapela sv. Ignacija zunaj graščine Češnjice (Lichteneg). NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

³⁹ Koblar, *Kranjske cerkvene dragocenosti*, str. 149.

Lichtenberg 30. aprila 1780,⁴⁰ vendar pa je svojo končno veljavo prejel šele ob koncu istega leta.

Pričakovali bi, da je grofa k ustanovitvi beneficija nagnila pobožnost do prvakov apostolskega zbora, katerima je posvečena vrhpoljska cerkev, vendar temu ni bilo tako. Nagnila ga je namreč v 18. stoletju zelo popularna pobožnost na čast "indijskemu" misijonarju sv. Frančišku Ksaveriju – "iz posebnega Božjega navdiha", kot je zatrdil. Gnala ga je vnema, da bi pospeševal svetnikovo čaščenje.

Potrditvena listina za vrhpoljski kuratni beneficij povzema besedilo grofove donacije, zadolžne obveznice in konvencije s specifikacijo obveznosti vrhpoljskega beneficiata.⁴¹ V imenu obolelega moravškega župnika dr. Henrika Ferdinanda pl. Wertha jo je podpisal moravški beneficijar Nikolaj Debelak, svoje podpise pa sta dodala še ključarja Blaž Božar in Tomaž Merčun. V skrajšani obliki glasi:

"Mi c. kr. moravški župnik in ključarja s tem za nas in za svoje naslednike priznavamo, da smo za semkaj pripadajočo cerkev apostolov sv. Petra in Pavla na Vrhpoljah v tem letu 1780 prejeli beneficiano ustanovo v vrednosti 2000 goldinarjev,⁴² od visokorojene gospe Felicite grofice Lichtenberg, od visokorojene gospodične Marije Ane grofice Lichtenberg, od visokorojenega gospoda Sigmunda grofa Lichtenberga in visokočastitega v Bogu duhovnega gospoda Frančiška Serafinskega Wregerja [Bregarja] in končno od visokorojenega gospoda grofa Lichtenberga kot imetnika posesti Tuštanj, dokončno prevzeli zemljišče "Srednja njivica" imenovano na omenjeno posest pripadajoče in na 20 goldinarjev letnega donosa ocenjeno, namenjeno za zelišča in za kuhinjski vrt. S tem je omenjena podružnična cerkev začela s hvalevredno in stalno ksaverijsko pobožnostjo, katera se začne 3. decembra na praznik sv. Frančiška Ksaverija in se zaključi osem dni zatem. Naj to pobožnost nadaljuje na vse večne čase na čast vsemo-gočnemu Bogu njegov služabnik [duhovnik] in sv. Frančišku Ksaveriju z največjo slovesnostjo in v večjo dušno korist. Za doseg tega odličnega cilja naj se:

1. Nastavi na Vrhpoljah stalen beneficij, ki naj bo zvezan z opravljanjem omenjene pobožnosti.

2. Za časa osem dnevnega ksaverijske pobožnosti se mu naloži, naj zjutraj ob 6.00 daruje sv. mašo, seveda pa mora ljudstvu s posebno vnemo razlagati Božjo besedo [pridigati], še prav posebno na svetnikov praznik in na praznik Brezmadežne [8. decembra] ter na nedeljo, ki bi padla v osmino in da bi k tej pobožnosti prispelo ljudstvo oskrbel tudi z zakramentom sv. spovedi ter končno, da bi Božjo slavo in čast svet-

nika pomnoževal ne le na omenjeno osmino, ampak tudi skozi vse leto.

3. Časni beneficijar je poleg tega na tri glavne shode pri sv. Valentinu [na Limbarski Gori] dolžan pomagati domači župnijski duhovščini spovedovati in prostovoljno opravljati druga duhovniška opravila v sosednjih dveh podružničnih cerkvah sv. Križa in sv. Trojice. Po izkazu posebnega, od g. župnika danega in njemu, gospodu Bregarju kot beneficiatu podpisane listine, morajo biti opravljene specificirane ustanovne maše ob 10.00 uri na vse nedelje in zapovedane praznike, sicer pa čez leto od sv. Jurija (23. aprila) do sv. Mihaela (29. september) ob 5.30, od sv. Mihaela do sv. Jurija pa ob 6.30. Na isti dan mora imeti kratek nagovor ali pouk otrok, z ljudmi pa naj v znamenje hvaležnosti do ustanovnikov zmoli oče naš in angelsko čaščenje. Poleg tega naj tudi

4. za večni blagor vsakega pokojnega ustanovnika in za vse tri skupaj letno daruje 12 sv. maš po predhodnem oznanilu. Za dolžno izkazovanje pokorščine vsakokratnemu župniku v Moravčah in župniji mora beneficijar letno priti v župnijsko cerkev k zgodnji sv. maši: na tri predpustne dneve, na praznik in na nedeljo v osmini sv. Rešnjega Telesa, na slovesne obhode [procesije], na praznik vnebovstetja Blažene Device Marije, na glavni praznik sv. rožnega venca in na veliki četrtek. In ker je zatorej

5. zgoraj omenjeni beneficij, ki poleg maševanja obsega tudi dolžnost spovedovanja in pridiganja, po svojem bistvu kuratni beneficij, zato beneficijar mora obvladovati tudi jezik vernikov. Sicer pa

6. ustanovnikom pripada tudi prezentacijska pravica, po smrti gospoda Franca Bregarja kot soustanovnika in prvega beneficiata, pa jo podeduje imetnik posestva Tuštanj in jo uveljavlja izmenično z gospodom župnikom iz Moravč. Predlog za novega vrhpoljskega beneficiata mora biti poslan v potrditev na nadškofijski urad v Ljubljano, kanonično investituro [umestitev v službo] pa opravi duhovni nadduhovniški oficij [arhidiaconatski urad].

7. Visokorodni gospod Karl grof Lichtenberg je poleg omenjenega kapitala 2000 goldinarjev blagovolil izročiti tudi t. i. Predno niuzo za zelenjavni vrt v popolni užitek brez prihodnjih obveznosti.

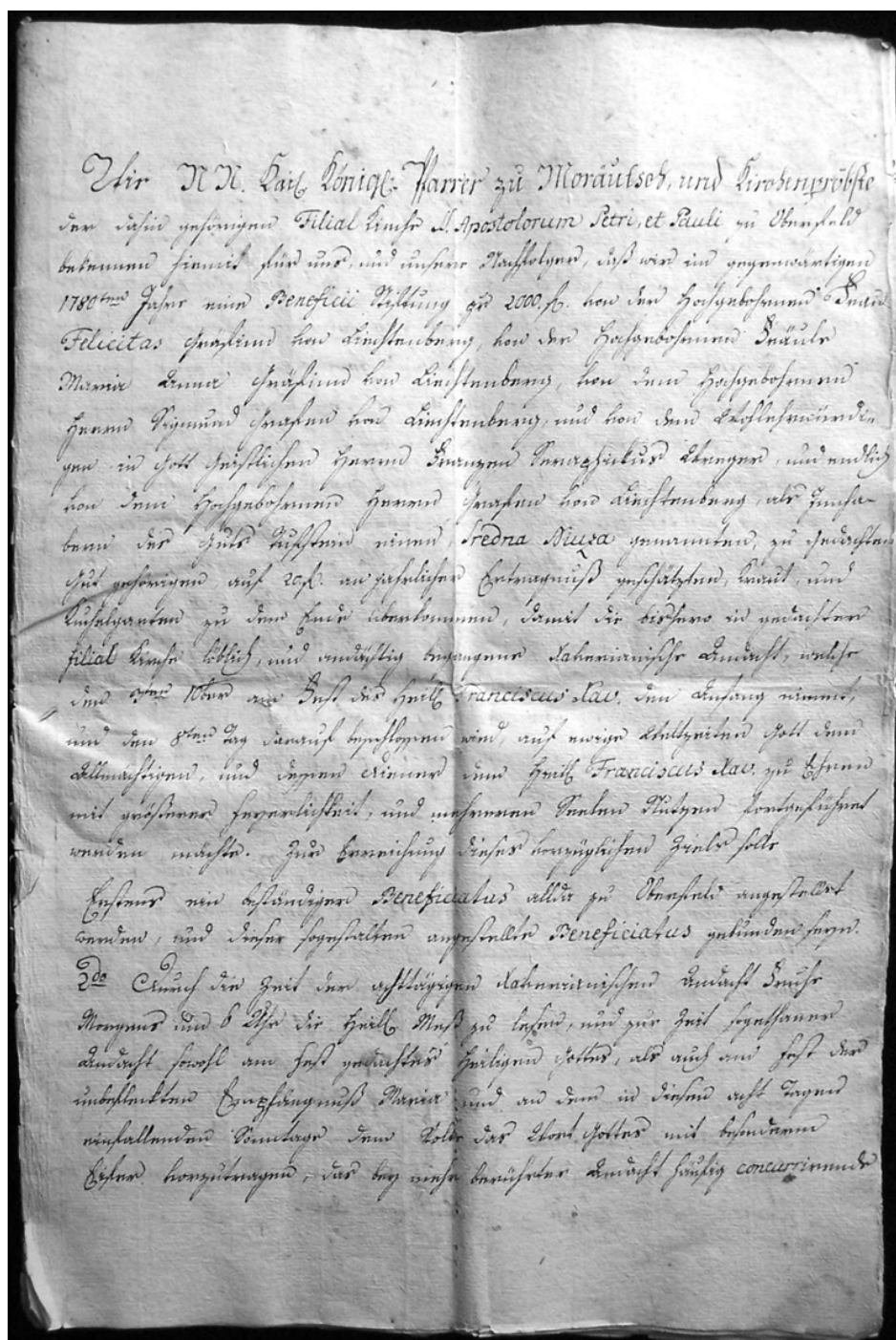
8. Vsako leto se za napredovanje osem dnevnega ksaverijske pobožnosti na podlagi predhodne prošnje gospodu beneficiatu na Vrhpoljah na pomoč pošljeta dva redovna spovednika, ki pa ju v teh dneh mora oskrbeti z vsem potrebnim glede nastanitve in hrane, k pobožnosti prispelim svetnim duhovnikom pa je mora dati kosilo in pijačo. Vrhpoljski beneficijar na imenovano ksaverijsko pobožnost po pridigi mora z ljudstvom zmoliti oče naš in angelsko čaščenje, nato pa za večne dobrotnike darovati sv. mašo, kot izkazuje donacijska oziroma obli-gacijska listina.

9. Zgoraj omenjeni 2000 goldinarjev vredni kapital, skupaj z ocenjenim 20 goldinarjev vrednim donosom in novozgrajeno beneficiatsko hišo s pripada-

⁴⁰ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁴¹ Omenjeno dokumentacijo je v tuštanjskem arhivu odkril dr. Boris Golec in me nanjo opozoril, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

⁴² Zadolžna obveznica v vrednosti 2000 goldinarjev se je obrestovala po 4% letni obrestni meri in je prinašala 80 goldinarjev donosa.

Začetna stran potrditvene listine za Lichtenbergov beneficij na Vrhopoljah
(GAT, Graščinski arhiv Tušanj, foto: Barbara Zabota).

jočim zelenjavnim vrtom, naj ne bi zadoščal za vzdrževanje dušnega pastirja. Zato je prvemu beneficiatu Francu Bregerju in njegovim naslednikom tedanji moravski župnik gospod Henrik pl. Werth prepustil glasom konvencijske listine, podpisane z obeh strani in stoječe na koncu tega ustanovnega pisma, še 41 običajnih kaplanskih ekskurzov pri podružničnih cerkvah sv. Trojice, sv. Križa in sv. Petra in Pavla na imeno-

vane dni leta skupaj z 28 goldinarjev 24 krajcarjev 2 denariča vrednimi stipendiji. Če bi bile na dneve ekskurzov v imenovanih soseskah poroke, so z njimi povezane običajne štolnine. Mežnarija pri cerkvi sv. Petra in Pavla skupaj s svojo 30 goldinarjev vredno letno uporabo in donosom zahteva cerkovnika, ki marljivo izpolnjuje svoje dolžnosti."

Potrditev ustanovnega pisma so nazadnje v petih izvodih v moravškem župnišču 18. decembra 1780 podpisali: gospa in gospodična ustanovnica in gospod ustanovnik. Shranili so jih pri deželnem glavarstvu, arhidiakonatskem uradu za Gorenjsko, Lichtenbergovi družini in imetniku posestva Tuštanj, četrtega je dobil beneficiat, peti pa je romal v župnijski arhiv.⁴³

Vrhopoljski beneficiat je imel kar 41 ekskurzov⁴⁴ na podružničnih cerkvah pri Sv. Trojici, Sv. Križu in na Vrhopoljah. Skupno so mu letno prinesli za 28 goldinarjev 48 krajcarjev 2 denariča dohodkov. Zanimivo je, da jih je kar polovico opravil pri Sv. Trojici.

Seznam t. i. sv. opravil vrhopoljskega kuratnega beneficiata

sv. opravila pri Sv. Trojici [20]	gld	kr	d
nedelja po Sv. treh kraljih		34	
na praznik sv. Neže		42	2
na praznik sv. Apolonije		42	2
na praznik sv. Matije		42	2
na kvatarno nedeljo v postu	1		
na praznik sv. Gregorja		42	2
na praznik sv. Katarine Senske		41	
maša proti nevihtam		25	2
na praznik sv. Trojice sv. opravilo, jutranjice		40	2
na praznik sv. Janeza Krstnika	1		
na praznik sv. Primoža in Felicijana	1		
na praznik sv. Janeza in Pavla		34	
na žegnanjsko nedeljo sv. opravilo, jutranjice		40	2
na praznik sv. Alojzija	1		
na praznik obglavljenja sv. Janeza Krstnika		42	2
na praznik sv. Mateja		42	2
na praznik darovanja Matere Božje		34	
na kvatarno nedeljo v adventu	1		
na praznik sv. Tomaža		42	2
na praznik sv. Silvestra		42	2
SKUPAJ	14 gld	49 kr	2 d

sv. opravila pri Sv. Križu [10]	gld	kr	d
na praznik sv. Antona opata		34	
velikonočno spovedovanje		42	2
na nedeljo po prazniku sv. Urha		42	2
na praznik sv. Jakoba		42	2
na nedeljo v osmini Marijinega rojstva		42	2
na praznik Povišanja sv. Križa		42	2
na praznik sv. Uršule		42	2
na praznik sv. Marka		42	2
na ponedeljek v prošnjem tednu pred vnebohodom		42	2
sv. opravilo proti nevihtam		39	
SKUPAJ	6 gld	52 kr	

sv. opravila na Vrhopoljah [11]	gld	kr	d
na praznik spreobrnitve sv. Pavla (25. 1.)		34	
na praznik sedeža sv. Petra (22. 2.)	1		
velikonočno spovedovanje		39	
na veliko noč		34	
sv. opravilo proti nevihtam		25	2
na belo nedeljo		39	
na praznik sv. apostolov Petra in Pavla		34	
na žegnanjski praznik		42	2
na praznik sv. Blaža		39	
na praznik sv. Jerneja		40	
na praznik sv. Katarine		40	
SKUPAJ	7 gld	7 kr	
VSE SKUPAJ	28 gld	48 kr	2 d

Potem ko sta se s specifikiranimi obveznostmi strinjala moravški župnik in vrhopoljski beneficiat, jih je 30. januarja 1781 v Ljubljani potrdil gorenjski arhidiakon Inocenc Ignac baron Tauferer.⁴⁵

Tuštanjski graščak je bil do 2. svetovne vojne izmenjuje⁴⁶ z moravškim župnijskim beneficiatom – župnikom – patron ekspoziture⁴⁷ na Vrhopoljah pri

⁴³ GAT, Graščinski arhiv Tuštanj, Lichtenbergov beneficij na Vrhopoljah in Magušarjev beneficij v Tržiču (*Potrditveno pismo Lichtenbergovega kuratnega beneficiata na Vrhopoljah*, Moravče, 18. 12. 1780).

⁴⁴ Beseda "ekskurz" pomeni duhovno opravilo pri podružnični cerkvi (npr. maševanje, spovedovanje), podobno tudi glagol "ekskurirati"; torej iti iz sedeža župnije na podružnično cerkev. Ti besedi sta bili do 2. svetovne vojne še zelo v uporabi. Ponavadi se v arhivski dokumentaciji pojavljata v povezavi s kaplani in z beneficiati, saj so običajno prav oni morali opravljati duhovniško delo na terenu.

⁴⁵ GAT, Graščinski arhiv Tuštanj, Lichtenbergov beneficij na Vrhopoljah in Magušarjev beneficij v Tržiču (*Specifikacija ekskurzov oziroma svetih opravil in njihovih odgovarjajočih štipendijev beneficija na Vrhopoljah*, Ljubljana, 30. 1. 1781).

⁴⁶ To pomeni, da sta tuštanjski graščak in moravški župnik imela pravico izmenično imenovati vrhopoljskega ekspozita. Gl. *Letopis ljubljanske škofije za leto 1935*, Ljubljana 1935, str. 106.

⁴⁷ Velike župnije so v svojem okrilju imele pastoralne enote, ki pa so bile različno poimenovane. To so bile t. i. lokalne kaplanije, stare kaplanije, ekspoziture in vikariati. Šlo je za skupnosti vernikov, ki so bile oddaljene od župnijskega središča in so zato uživale pastoralno avtonomijo. Lokalni kaplan, ki je vodil lokalno kaplanijo, je opravljal celotno pastoralno delo, matične knjige pa je še vedno vodil župnik. Ekspozit, ki je vodil ekspozituro, je bil kakor pravi župnik in je lahko vodil matične knjige, ki pa jih je ob koncu leta moral s podpisom overoviti župnik. Od časov Jožefa II. je bilo

Moravčah, ki je bila po dolgoletnih prizadevanjih domačinov šele leta 1992 povzdignjena v samostojno župnijo.

Prvotno naj bi duhovniki, ki so opravljali službo božjo na Vrhpoljah, prebivali na nekoliko oddaljeni graščini Tuštanj. O Janezu Adamu Laubingerju je znano, da je prvi stanoval na Vrhpoljah v leseni hiši.⁴⁸

Podobica z umirajočim sv. Frančiškom Ksaverjem z Vrhpolj pri Moravčah (GAT, Graščinski arhiv Tuštanj, foto: Barbara Žabota).

za ekspoziture predvideno, da naj bi postale nove župnije, vendar pa jim je še kaj manjkalo; npr. beneficij (ustrezna nadarbina), minimalno število vernikov. Vikar, ki je vodil vikariat, je bil od župnika neodvisen in je lahko sam vodil matične knjige. Lokalni kaplani, ekspoziti in vikarji so običajno imeli lastno gospodarstvo.

⁴⁸ Stražar, *Moravska dolina*, str. 271.

Vrhpoljski kurati in beneficiati – ekspoziti

Janez Adam Laubinger naj bi bil sacelan na Tuštanju in prvi stalni duhovnik – kurat na Vrhpoljah, kjer se omenja že leta 1738 in še leta 1740.⁴⁹ Več o njem ni znanega.

Frančišek Serafinski Bregar [Wregger] je leta 1780 postal prvi Lichtenbergov beneficiat na Vrhpoljah, kjer je sicer deloval v letih 1778–1781.⁵⁰ Poprej je bil, kot smo že videli, od leta 1764 do sv. Uršule 1778 tuštanski sacelan.⁵¹

Janez Evangelist Javornik je bil kuratni beneficiat od oktobra 1782 pa do leta 1793, ko je bil povšolan v ekspozita. V tistem času so se uravnali dohodki tudi na tistih duhovnijah, ki so jim jožefinske reforme v odnosu do župnijskega središča namenile nekaj več avtonomije.

Javornik se je rodil v Tržiču leta 1752. Bogoslovje je dokončal v Ljubljani, mašniško posvečenje pa je prejel v Vidmu leta 1777 na naslov tuštanske graščine. Najprej je služboval v Žužemberku in Dobrniču, odkoder je prišel na Vrhpolje. Iz dediščine svoje matere Elizabete, roj. Valusy, je 23. januarja 1785 namenil 90 goldinarjev za nakup njive "Veliki hrib" za užitek vsakokratnega beneficiata. Na Vrhpoljah je služboval do svoje smrti 17. septembra 1826.⁵²

O njem je zapisano: "Bil je zmožen in dober govornik ter čvrstega zdravja. [...] Obnašanja je bil spodbudnega, živel je zgledno, ljudje so ga imeli radi."⁵³ Za njim je bila v letih 1826–1829 služba ekspozita in beneficiata nezasedena.

Franc Pavelski Križaj je bil Lichtenbergov beneficiat in ekspozit na Vrhpoljah v letih 1829–1834. Bil je Krmelov z Godešiča pri Škofji Loki, kjer se je rodil 21. marca 1790. V mašnika je bil posvečen 22. septembra 1816.⁵⁴ Najprej je 3 leta kaplanoval v bohinjski Srednji vasi, nato tri leta v Polhovem Gradcu, dve leti v Cerknici, štiri leta v Starem trgu pri Ložu ter nazadnje v Komendi (1828–1829) odkoder je prišel na Vrhpolje.⁵⁵ V Dolah pri Litiji je bil v letih 1834–1849 župnijski vikar.⁵⁶ Nazadnje je bil od 25. julija 1849 župnik v Hrenovicah, kjer je umrl zadet od kapi 8. aprila 1871.⁵⁷

⁴⁹ Prav tam, str. 271.

⁵⁰ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, b.) Sacelani v Tuštanju.

⁵¹ Glej njegov biogram med tuštanskimi sacelani.

⁵² NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁵³ Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 70–71.

⁵⁴ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁵⁵ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 213, Franc Pokorn, Rokopisne listine in ostali originali, Hrenovice.

⁵⁶ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Dole, A. Župniki.

⁵⁷ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 376, Franc Pokorn, Hrenovice, A. Župniki – vikarji.

Jakob st. Bradaška [Wradashka] je deloval od leta 1834 do 7. oktobra 1838,⁵⁸ ko je umrl zaradi prsne vodenice. Za njim na Vrhpoljah tri mesece ni bilo duhovnika. Rodil se je v Kranju 23. julija 1790. V duhovnika je bil posvečen 24. septembra 1815.⁵⁹ Najprej je kaplanoval v Gorenjem Logatcu do 20. junija 1816, nato v Sodražici (1816–1817) in le nekaj mesecev v Hinjah. V Radečah je kaplanoval od oktobra 1818 do julija 1821, nato je odšel kaplanovat v Loški Potok (1821–1822), v Moravče (1822–1825), v Kamnik (1825–1829) in v Žužemberk (1829–1833), od koder se je bolehen preselil v začasni pokoj v Ljubljano (1833–1834), od tam pa za ekspozita na Vrhpolje.⁶⁰

Matija Vidic je služboval od 11. januarja 1839 do 27. maja 1871, ko je odšel v Ljubljano v pokoj. Za njim je bila beneficientska služba nezasedena 11 mesecev. Rodil se je v Zasipu pri Bledu 25. februarja 1803. Mašniško posvečenje je prejel 26. avgusta 1828. Nato je nastopil kaplansko službo v Dolu (1828–1833) in jo nadaljeval v Šmihelu pri Novem mestu (1833–1835) in Ribnici (1835–1839). Zaradi "razširjenih možganov" je umrl 28. februarja 1873 v ljubljanski frančiškanski župniji.⁶¹

Franc Paolski Pleško je bil ekspozit in Lichtenbergov beneficiat od 25. aprila 1872 do 24. aprila 1887. Za njim na Vrhpoljah dobra tri leta ni bilo duhovnika.⁶² Rodil se je v Kozarjah pri Dobrovi 11. maja 1831. Kot deček je prišel k svojemu stricu duhovniku Jakobu Karpetu, župniku v Beli Cerкви. Šolal se je v Novem mestu in Ljubljani. Mašnik je postal 22. julija 1856. Kaplanoval je v številnih župnijah: v Št. Gotardu do leta 1858, v Čemšeniku do leta 1860, v Šmihelu pri Novem mestu do 13. februarja 1861, v Prečni do 13. aprila 1863, v Semiču kot drugi kaplan do leta 1867, v Sodražici do 20. maja 1870, nazadnje pa v Starem trgu pri Ložu do 11. aprila 1872. Nato je prišel na Vrhpolje. 24. aprila 1887 se je preselil v Podrago na Vipavsko, kjer je bil 13. oktobra 1890 umeščen za prvega župnika novoustanovljene župnije.⁶³ Od 29. avgusta 1899 do svoje smrti 29. septembra 1905 je živel kot župnik v pokoju v Moravčah.⁶⁴

Valentin Bernik je na Vrhpoljah služboval od 3. septembra 1890 do marca 1894. Rodil se je v Stražišču pri Magušarju 9. februarja 1861. Ljudsko

šolo je obiskoval v Šmartinu pri Kranju, nižjo gimnazijo v Kranju, višjo pa v Ljubljani in Novem mestu. Teologijo je študiral v Ljubljani. Mašnik je postal že v 3. letniku bogoslovja 19. julija 1884 in bil prvo leto semeniški duhovnik. Nato je bil kaplan v Kranjski Gori, zatem pa v Mošnjah. Drugi kaplan v Moravčah je bil od 16. januarja do septembra 1890, ko se je preselil na Vrhpolje. Dne 8. marca 1894 je bil umeščen za župnika na Homcu, kjer je ostal do 15. novembra 1909, ko je bil premeščen za župnika v Komendo, kjer je umrl 14. marca 1927. Na obeh župnijah je skrbel za lepoto in urejenost svetišč.

Že kot bogoslovec se je ukvarjal s pisateljevanjem in je priredil več člankov za *Dom in Svet*. V *Duhovnem pastirju* je v letih 1887–1920 objavil več pridig. Pisal je tudi v *Slovenca*, *Domoljuba*, *Zgodnjo Danico*, *Bogoljuba* ... Leta 1919 je izdal šmarnice *Marija in sv. maša*. Leta 1915 je bil zaradi zaslug imenovan za duhovnega svetnika. Bil je upravitelj komendske Glavarjeve bolnišnice.⁶⁵

Frančišek Saleški Hiersche je služboval od 4. aprila 1894 do januarja 1898, ko je odšel za župnika v Soro.⁶⁶ Za njim je bil beneficij izpraznjen pol leta. Po rodu je bil Čeh, rojen 14. decembra 1866 v kraju Počátky. Mašniško posvečenje je prejel v Ljubljani 21. julija 1889.⁶⁷ Zaradi pomanjkanja bogoslovcev je bilo v tistem obdobju v ljubljanskem bogoslovju kar nekaj Čehov. Najprej je bil kaplan v Planini pri Rakeku do februarja 1890, ko so ga poslali v Logatec, a se je že junija istega leta vrnil na Planino, kjer je ostal do marca 1892. Takrat je bil premeščen v Zagorje ob Savi, kjer je služboval do aprila 1894, ko je prišel na Vrhpolje. Dne 3. januarja 1898 je začel župnikovati v Sori, kjer je imel mnogo težav zaradi ponočnjakov. Hiersche je bil umeščen za župnika v Radečah 30. novembra 1905, leta 1910 pa je zgradil novo župnijsko cerkev. O sv. Juriju 1919 je nervozen zaradi napornega dela in nagajivih ljudi stopil v začasni pokoj ter se preselil na Polzelo,⁶⁸ kjer je umrl 12. februarja 1954.⁶⁹

Jožef Cegnar je bil beneficiat in ekspozit od 24. junija 1898 do 30. aprila 1905. Rodil se je pri Sv. Duhu pri Škofji Loki 3. aprila 1868. Posvečen je bil 23. julija 1892.⁷⁰ V letih 1892–1896 je bil kaplan v Žireh. Preden je prišel na Vrhpolje, je bil od 16. septembra 1896 do 24. junija 1898 drugi kaplan v

⁵⁸ NŠAL, *Matične knjige*, Moravče M 1830–1846, str. 89.

⁵⁹ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁶⁰ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 379, Franc Pokorn, Radeče, C. Kaplani.

⁶¹ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah; fasc. 379, Franc Pokorn, Ribnica, B. Kaplani.

⁶² NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁶³ Lesjak, *Zgodovina dobrovske fare*, str. 157.

⁶⁴ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, e.) Različni duhovniki in penzionisti.

⁶⁵ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Mošnje, Duhovni pomočniki, b.) Pravi kaplani; fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, B. Kaplani; C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁶⁶ Umeščen je bil že 3. januarja.

⁶⁷ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁶⁸ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Boštanj, A. Župniki; fasc. 379, Franc Pokorn, Radeče, A. Vikarji – župniki.

⁶⁹ *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000, str. 788.

⁷⁰ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, B. Kaplani; C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

Moravčah. Dne 1. maja 1905 je postal župnik v Stranjah, 21. junija 1926 pa je bil umeščen za župnika v Smlednik, kjer je umrl 6. septembra 1933.⁷¹

Jožef Švigelj je služboval od 11. avgusta 1905 do decembra 1908. Za njim je bila služba nezasedena dva meseca. Rodil se je 26. aprila 1871 v Borovnici pri Matiču. Posvečen je bil kot tretjeletnik bogoslovja 25. julija 1895 in bil prvo leto semeniški duhovnik. Kaplanoval je najprej v Zagorju ob Savi (1896–1897), od avgusta 1897 do septembra 1898 pa v Poljanah nad Škofjo Loko, nato v Senožečah (1898–1900). Novembra 1900 je prišel za ekspozita v Harije na Notranjskem, kjer je ostal do avgusta 1905. Po službovanju na Vrhpoljah je bil 28. decembra 1908 umeščen za župnika na Polici. Zaradi nesoglasij z župljani je leta 1920 moral stopiti v pokoj. Najprej je bival pri svojem bratu v Ljubljani, nato pa od leta 1922 na Blokah pri drugem bratu župniku. Tam je umrl 22. decembra 1937.⁷²

Frančišek Serafinski Šparovec [Šparovic] je deloval od 26. februarja 1909 do maja 1912. Za njim je bila služba ekspozita nezasedena tri mesece. Rodil se je v Zadragi pri Dupljah 5. septembra 1877. Mašniško posvečenje je prejel 14. julija 1901. Avgusta istega leta je odšel za kaplana v Spodnjo Idrijo. Od 10. avgusta 1905 do 10. avgusta 1907 je bil drugi kaplan v Moravčah, nato pa do 26. februarja 1909 prvi kaplan, ko je prišel na Vrhpolje. Dne 8. maja 1912 odšel za župnika v Krašnjo, kjer je umrl 24. februarja 1917 zaradi jetike in oteklega želodca. Bil je blaga duša, srednje postave, pri-ljubljen in zgleden duhovnik.⁷³

Janez Nepomuk Vodopivec je služboval na Vrhpoljah od avgusta 1912 do aprila 1919. Doma je bil iz Cerkelj na Dolenjskem, kjer se je rodil 30. aprila 1882. Duhovnik je postal 14. julija 1908. Septembra istega leta je odšel kaplanovat na Čemšenik, kjer je ostal do avgusta 1912, ko se je preselil na Vrhpolje. 25. aprila 1919 je postal za župnik v Šentjuriju pod Kumom, 3. marca 1936 pa je postal župnik v Šentgotardu, kjer je ostal do leta 1963.⁷⁴ Med 2. svetovno vojno je bival kot izgnani duhovnik v Stični.⁷⁵ Umrl je kot župnik v pokoju v Stični 6. aprila 1971 in bil pokopan v Šentjuriju.⁷⁶

Valentin Jerše je bil zadnji Lichtenbergov beneficiat, na Vrhpoljah pa je bil skoraj polnih 28 let od aprila 1919 do januarja 1947. Rodil se je na Otočah pri Dobravi pri Kropi 3. marca 1882 železniškemu čuvaju Matevžu in Franci, roj. Kapus. Mašnik je postal 12. julija 1906. Prvo službo je nastopil v Škocjanu na Dolenjskem, od avgusta 1909 do avgusta 1913 pa je bil nato kaplan v Poljanah nad Škofjo Loko. Od tam je odšel kaplanovat v Mengeš (1913–1916). Leta 1916 je bil imenovan za vojnega kurata, kar je ostal do jeseni 1918, ko je prišel za kaplana na Jesenice, kjer je bil tri mesece tudi župnijski upravitelj. Aprila 1919 je prišel na Vrhpolje,⁷⁷ kjer je ostal do konca življenja. Zanimivo je, da ga Nemci med 2. svetovno vojno z Vrhpolj niso pregnali. Umrl je 10. januarja 1947 in bil pokopan na Bledu.⁷⁸ Bil je brat dr. Jožeta Jeršeta, ki je bil profesor na ljubljanski realki.

Z Valentinom Jeršetom se zaključuje vrsta vrhpoljskih Lichtenbergovih kuratnih beneficiatov in ekspozitov. Iz povedanega se lahko razbere, da so na

Župnijska cerkev sv. Petra in Pavla na Vrhpoljah (foto: Barbara Žabota).

⁷¹ *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000, str. 432.

⁷² NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah; fasc. 379, Franc Pokorn, Poljane nad Škofjo Loko, B. Kaplani.

⁷³ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 377, Franc Pokorn, Krašnja, A. Vikarji – župniki; fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, B. Kaplani; C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah.

⁷⁴ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 375, Franc Pokorn, Čemšenik, B. Kaplani; fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah; *Letopis ljubljanske nadškofije* 1967, Ljubljana 1967, str. 88.

⁷⁵ *Letopis ljubljanske škofije za leto 1944*, str. 109.

⁷⁶ *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000, str. 458.

⁷⁷ NŠAL/ŠAL, *Zapuščine*, fasc. 378, Franc Pokorn, Moravče, C. Beneficiati, c.) Beneficij na Vrhpoljah; fasc. 379, Franc Pokorn, Poljane nad Škofjo Loko, B. Kaplani.

⁷⁸ *Letopis ljubljanske škofije za l. 1947*, str. 21; *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000, str. 160.

Vrhopolje običajno prihajali nekdanji moravški (drugi) kaplani, z Vrhopolj pa so praviloma napredovali v župnike. Po 2. svetovni vojni vrhopoljski ekspoziti in župniki niso bili več pod patronatom tuštanjske graščine, vseeno pa omenimo vsaj njihova imena in obdobja delovanja: **Engelbert Rakovec** (1947–1959), **Franc Kuster** (1959–1962), **Vincencij Čampa** (1962–1968), **Ludvik Kuhar** (1968–1974), **Ivan Petrič ml.** (1976–1990), **Mihael Sušnik** (1990–[1992 prvi župnik] 1993) **Vincencij Čampa** (1993–2007) in **Ivan Povšnar** (2007–).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

GAT – Graščinski arhiv Tuštanj
 Graščinski arhiv Tuštanj
 NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
 ŽA – Župnijski arhivi
 Matične knjige
 ŠAL – Škofijski arhiv Ljubljana
 Zapuščine.

LITERATURA

Duhovniška bratovščina sv. Mihaela v Mengšu. *Zgodovinski zbornik*, 7, 1894, št. 27, stolp. 425–432.
 Koblar, Anton: *Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526*. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 5, 1895, str. 20–33, 77–83, 116–118, 143–153, 195–205, 237–259.
 Lesjak, Anton, *Zgodovina dobrovske fare pri Ljubljani*. Ljubljana : samozaložba, 1893.
Letopis Cerkve na Slovenskem 2000. Ljubljana : Nadškofija Ljubljana, 2000.
Letopis ljubljanske škofije za l. 1947 (tipkopis). Ljubljana, 1947.
Letopis ljubljanske škofije za leto 1935. Ljubljana : škofijski ordinariat, 1935.
Letopis ljubljanske škofije za leto 1944. Ljubljana : škofijski ordinariat, 1944.
 Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana: Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908.
 Stražar, Stane: *Moravska dolina. Življenje pod Limbarsko Goro*. Moravče : odbor za izdajo knjige, 1979.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Hauskaplane (Sacellani) auf Schloss Tuffstein (Tuštanj) und die Lichtenberger Benefiziaten in Oberfeld (Vrhopolje) bei Moräutsch (Moravče)

Einzelne Schlossherren hielten in alten Zeiten Hauskaplane bei ihren Privatkapellen. Zum Teil setzten sie diese bei Erziehung und Bildung ihrer Kinder ein (praeceptores), größtenteils aber zur Ausübung des Gottesdienstes, also zum Zelebrieren (vor allem des Anniversarium perpetuum) und zum Lesen der Messen (die sog. Secellani). Der Arbeitskreis eines solchen Geistlichen war sehr beschränkt auf die Familie und das Dienstpersonal des Schlossherrn, manchmal half er in der Pfarre, natürlich, wenn er vom Pfarrer darum gebeten wurde. In der Vergangenheit stößt man im slowenischen Gebiet auf zahlreiche Schlosskaplane, Sacellani, die von Tuffstein bildeten demzufolge im behandelten Zeitraum keine Ausnahme. Unter den 718 Geistlichen, die im Schematismus des Laibacher Erzbistums für das Jahr 1788 aufgeführt sind, gab es 33 bzw. 4,6% Sacellani.

Im Jahr 1671 errichteten die Lichtenberg im Hof ihres Schlosses eine Kapelle des hl. Johannes von Nepomuk und erfüllten damit die erste Bedingung für die Einstellung ihrer eigenen Hauskaplane bzw. Sacellani. Die zweite Bedingung war das Benefizium, die materielle Grundlage zur Dotierung der Sacellani. Insgesamt gab es in den Jahren 1703–1819 mindestens 11 Sacellani auf Tuffstein.

Mit Schloss Tuffstein war in der Vergangenheit auch das Kuratbenefizium bei der Peter- und Paul-Kirche in Oberfeld bei Moräutsch (Vrhopolje pri Moravčah) eng verbunden. Es wurde von Karl Graf von Lichtenberg am 30. April 1780 gestiftet, endgültig trat es erst Ende desselben Jahres in Kraft. Das Gründungskapital betrug 2000 Gulden.

Man könnte erwarten, dass der Graf zur Gründung des Benefiziums in besonderer Verehrung für die bedeutendsten Apostel Peter und Paul bewogen wurde, denen die Kirche in Oberfeld geweiht ist, dennoch war das nicht der Fall. Den Ausschlag gab die im 18. Jahrhundert sehr populäre Verehrung des "indischen" Missionars, des hl. Franz Xaver, und zwar "aus besonderer Andacht", wie er sagte. Die Bestätigungsurkunde des Stiftbriefs für das Oberfelder Kuratbenefizium gibt den Wortlaut der gräflichen Donation, der Schuldobligation und Konvention samt Spezifikation des Oberfelder Benefiziaten wieder. Im Namen des Moräutscher Defizientpriesters Dr. Heinrich Ferdinand Edlen von Werth

wurde sie durch den Moräutscher Benefiziaten Nikolaj Debelak unterzeichnet. Mitunterzeichner waren die Kirchenkämmerer Blaž Božar und Tomaž Merčun. Die Bestätigung des Stiftbriefs wurde zuletzt in fünf Exemplaren im Moräutscher Pfarrhof am 18. Dezember 1780 von der Stifterfamilie, d.h. dem Grafen, seiner Gemahlin und ihrer Tochter unterzeichnet. Nachdem sich mit den spezifizierten Verpflichtungen auch der Moräutscher Pfarrer und Oberfelder Benefiziat einverstanden erklärt hatten, wurde er am 30. Januar 1781 in Laibach (Ljubljana) vom Oberkrainer Archidiakon Innozenz Baron Taufferer bestätigt.

Das Oberfelder Benefiziat hatte nicht weniger als 41 Exkurse bei Filialkirchen der Hl. Dreifaltigkeit, beim Hl. Kreuz und in Oberfeld. Die Jahreseinnahmen betrugen insgesamt 28 fl 48 kr 2 d. (die Hälfte entfiel auf die Hl. Dreifaltigkeit).

Ursprünglich sollten die Geistlichen, die ihren Gottesdienst in Oberfeld ausübten, auf dem etwas entfernten Schloss Tuffstein wohnen. Von Johann Adam Laubinger weiß man, dass er als erster in einem Holzhaus in Oberfeld wohnte.

Der Tuffsteiner Schlossherr fungierte bis zum Zweiten Weltkrieg abwechselnd mit dem Moräutscher Pfarrbenefiziaten (Pfarrer) als Patron der Filialkirche in Oberfeld bei Moräutsch, die nach langjährigen Bemühungen der Einheimischen erst 1992 zu einer selbstständigen Pfarre erhoben wurde.

Mit Valentin Jerše endet die Reihe der insgesamt 14 Lichtenberger Kuratbenefiziaten und Exposite in Oberfeld. In Oberfeld versahen ihren Dienst ehemalige Moräutscher (andere) Kaplane, die von Oberfeld wurden zu Pfarrern. Nach dem Zweiten Weltkrieg standen die Oberfelder Exposite und Pfarrer nicht mehr unter dem Patronat des Schlosses von Tuffstein.